

Elżbieta Nerwińska

**Psychospołeczne uwarunkowania
bezpieczeństwa w szkole**

Psychospołeczne uwarunkowania bezpieczeństwa w szkole

Bezpieczeństwo w szkole - wyzwaniem współczesności

Wkroczyliśmy w wiek XXI – wiek społeczeństwa informacyjnego. Zawrotne tempo przemian, ogromna ilość informacji i środków przekazu, osiągnięcia naukowe i techniczne – wszystko to może potęgować poczucie chaosu i zagubienia.

Szkoła staje dziś przed dużym wyzwaniem, jakim jest przygotowanie dzieci i młodzieży do życia w przyszłości, której nie jesteśmy w stanie przewidzieć! Powinna dawać swoim absolwentom podstawy do odpowiedzialnego pełnienia ról społecznych, aktywnego udziału w życiu kulturalnym, gospodarczym i politycznym, a także przygotowywać do uczenia się przez całe życie. Głównym zadaniem nauczyciela staje się więc przedstawienie dziecku uporządkowanej wizji świata, wprowadzenie ładu i porządku do tego, co nas otacza, poprowadzenie go w dorosłość (zgodnie z greckim źródłem, słowo „pedagog” oznaczającym „podążaj za mną”). **Czy nauczyciele są gotowi do wskazywania drogi uczniowi? Czy nasze szkoły są przygotowane, aby sprostać tym wyzwaniom? Tylko czerpiąc z tradycji i bazując na wartościach - szkoła może wychowywać, tworzyć warunki do uczenia się i rozwoju, być miejscem bezpiecznym i przyjaznym.**

Wobec narastających zagrożeń świata zewnętrznego, pogorszenia więzi rodzinnych i społecznych, instrumentalizacji stosunków międzyludzkich, to właśnie szeroko rozumiane zapewnianie bezpieczeństwa uczniom staje się jednym z wyzwań przed jakim staje dziś współczesna szkoła.

Na problem bezpieczeństwa w szkole możemy patrzeć z bardzo wielu punktów widzenia. Na obraz szkoły bezpiecznej i przyjaznej składa się wiele obszarów, na które nasz wpływ jest zróżnicowany. **W obszarze uwarunkowań psychospołecznych** warto zadbać o klimat społeczny, relacje interpersonalne, wsparcie ze strony nauczycieli, postawy uczniów wobec szkoły, kompetencje i umiejętności społeczne, psychologiczne i emocjonalne (uczniów i nauczycieli), jak też kompetencje zawodowe nauczycieli. **W wymiarze etycznym**, moralnym na pierwszy plan wysuwa się system wartości, na jakim opiera się szkoła, ale też indywidualne postawy wychowawców, rodziców, uczniów i nauczycieli. Ogromny wpływ mają również jasne zasady i normy regulujące stosunki społeczne w szkole oraz sposób funkcjonowania uczniów. **Wymiar instytucjonalny** to prawo, organizacja pracy, sposób zarządzania, organizacja doskonalenia zawodowego nauczycieli, sposób sprawowania nadzoru, podległość administracyjna, lokalizacja, liczebność klas i wiele innych czynników. Lista uwarunkowań bezpieczeństwa w szkole jest więc bardzo długa.

Wśród rozmaitych opracowań na temat bezpieczeństwa w szkołach dominuje podejście zakotwiczone w BHP – zwraca się uwagę na bezpieczeństwo i higienę warunków pracy. Obniżenie poziomu hałasu, wygodne i nie niszczące kręgosłupa ławki i meble szkolne, opieka lekarska i stomatologiczna, bezpieczeństwo na drodze i obronność (gotowość skutecznego reagowania w sytuacjach zagrożeń i kryzysów), niewątpliwie wszystko to jest bardzo ważne i ma ogromny wpływ na tworzenie warunków sprzyjających zdrowiu fizycznemu, nauce i bezpieczeństwu uczniów oraz wychowanków. **Jednakże mój artykuł poświęcony jest w całości psychologicznym oraz społecznym uwarunkowaniom bezpieczeństwa w szkole.** Na podstawie badań udowodniono, że pewne obszary funkcjonowania szkoły pozytywnie

korelują z agresją i przemocą, trudnymi, problemowymi, ryzykownymi zachowaniami uczniów, sięganiem po używki i substancje psychoaktywne, niszczeniem mienia, próbami samobójczymi, depresjami i wieloma innymi zagrożeniami. W szkole dysfunkcyjnej dominuje negatywny klimat społeczny, nacechowane niechęcią i wrogie relacje interpersonalne, chaos organizacyjny, nieprzychylnie postawy uczniów wobec szkoły i nauczycieli, brak wsparcia ze strony nauczycieli, brak współpracy z rodzicami i „delegowanie” problemów do zewnętrznych specjalistów. Celem przedstawionego materiału jest pokazanie, w jaki sposób budować szkołę bezpieczną poprzez zapewnienie warunków do współpracy, wzajemnego szacunku, wsparcia psychicznego i emocjonalnego, poprzez budowanie pozytywnego klimatu społecznego.

Agresja i przemoc w szkole – badania, media

Na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej w latach 1997, 2003 i 2007 zrealizowane zostały kolejne edycje badań nad zachowaniami agresywnymi i przemocą w szkole¹⁾. Skala agresji i przemocy wśród uczniów, jak pokazują badania porównawcze, co prawda nie wzrastała w ciągu kolejnych lat, ale zmieniały się formy agresji i co najważniejsze zmieniał się sposób reagowania na nią. Zwiększyła się częstotliwość i drastyczność agresji werbalnej (wulgaryzmy, przekleństwa, zastraszenie). W przypadku aktów przemocy fizycznej (bójki, uszkodzenia ciała) ich liczba nie zwiększa się, ale podobnie jak w agresji słownej następuje brutalizacja tych aktów. Wśród nauczycieli dominują postawy bezradności, wzrasta przekonanie o narastaniu przemocy uczniowskiej wobec nauczycieli, częściej pojawiają się związane z tym obawy o własne bezpieczeństwo.

Mogą niepokoić zdarzające się coraz częściej: brak reakcji na przemoc, ignorowanie pierwszych sygnałów i niewłaściwych zachowań, przyjmowanie postawy obserwatora, biernego uczestnictwa, swoista akceptacja takich zachowań wśród niektórych rodziców i grup rówieśniczych. *„Charakterystyczne jest zestawienie opinii uczniów i nauczycieli na temat istnienia w szkole przypadków przemocy i braku reakcji na nie nauczycieli: nauczyciele zdecydowanie częściej przekonani są, że w ich szkołach problem przemocy nie istnieje, natomiast co piąty uczeń podziela opinię, że nauczyciele nie reagują na przemoc, ponieważ o niej nie wiedzą”*²⁾. Jak pokazują badania CBOS wykonane na zlecenie Kampanii Społecznej „Szkoła bez przemocy”, wśród dorosłych Polaków dominuje przekonanie, że przemoc jest poważnym problemem w naszych szkołach i że zdecydowanie szkoły sobie z tym zjawiskiem nie radzą³⁾. Jednocześnie najważniejszym wnioskiem z badań przeprowadzonych w ramach kampanii „Szkoła bez przemocy”, była teza prof. J. Czapińskiego: **„Polska szkoła nie jest siedliskiem patologii, choć mogą nas martwić niektóre zachowania dzieci i młodzieży”**.

Badania pokazują, że zachowania agresywne i przemocowe nie są tak częste i tak drastyczne, jak przedstawiają to media. Przypadki nagłaśniane przez media są raczej rzadkie i nie dają podstaw do tworzenia takiego wizerunku polskiej szkoły, jaki wyłania się z publikacji prasowych i relacji telewizyjnych. Na pytanie, *„co spotkało nauczycieli w bieżącym roku szkolnym ze strony uczniów?”* najczęstszą kategorią odpowiedzi, we wszystkich typach szkół, było *„ignorowanie poleceń nauczyciela”* oraz *„prowokowanie nauczyciela do wybuchu gniewu”*⁴⁾.

Problemy związane z agresją i przemocą w szkole nie są polską specjalnością. W wielu krajach europejskich i na świecie, również poszukuje się sposobów radzenia sobie z zachowaniami destrukcyjnymi i problemem zapewnienia bezpieczeństwa w szkołach. Najczęściej stosowane sposoby radzenia sobie z „trudnymi zachowaniami” uczniów to:

- zwiększenie kontroli, zaostrzenie dyscypliny, wprowadzenie rygorystycznych zasad;
- karanie, kierowanie i odsyłanie uczniów do dyrektora, do specjalistów;
- pozbywanie się ze szkoły uczniów sprawiających najwięcej kłopotów, przeniesienie do innej szkoły, specjalistycznej placówki.

W wielu polskich szkołach podejmowane są również takie działania jak np. monitoring, zatrudnianie agencji ochrony, wzywanie straży miejskiej, policji. Korzystanie z zewnętrznych specjalistów, przestrzeganie procedur postępowania w sytuacjach zagrożenia lub popełniania przestępstw przez uczniów – jest jak najbardziej wskazane i wręcz zalecane. Nie może być jednak podstawowym lub jedynym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa w szkołach. Kontrolno – restrykcyjne formy przeciwdziałania przemocy powodują zablokowanie najbardziej widocznych zachowań agresywno – przemocowych, jednocześnie prowadząc do przemieszczania agresji na inne obiekty lub wyrażania jej, w sposób trudniejszy do kontrolowania. Nasilanie restrykcji, zwiększanie rygorów nie przynosi oczekiwanych rezultatów. Polityka karania, zastraszania, w efekcie częściej prowadzi do postaw lękowych, buntu, zwiększonej agresji lub demonstracyjnego nieposłuszeństwa, niż do zmiany postaw i zachowań. Jak pisze Joanna Szymańska w artykule „Dyscyplina czy budowanie klimatu?”, w ten sposób „(...) szkoły koncentrują się bardziej na usuwaniu objawów niż przyczyn problemów (...) **Policyjna prewencja powoli zaczyna wypierać i zastępować działania najbardziej właściwe dla szkoły, tj. wychowanie i psychoprofilaktykę**”⁵. Warunkiem efektywności oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych, a tym samym zapewnienia bezpieczeństwa w szkole jest:

- organizacja procesów nauczania z uwzględnieniem potrzeb uczniów, nauczycieli i rodziców;
- pozytywny klimat społeczny w szkole;
- relacje interpersonalne oparte na wzajemnym szacunku;
- uczenie umiejętności społecznych i emocjonalnych;
- partnerska współpraca szkoły z rodzicami;
- zewnętrzni specjaliści udzielający wsparcia, a nie zastępujący nauczycieli w rozwiązywaniu codziennych problemów.

Potrzeby uczniów w szkole

Potrzeba bezpieczeństwa jest najważniejszą, podstawową potrzebą każdego człowieka, warunkiem zdrowia, uczenia się, rozwoju, dobrego funkcjonowania i osiągnięcia sukcesów w życiu.

Współczesne badania na temat edukacji i jej uwarunkowań psychologicznych pokazują, że istnieje wyraźny związek pomiędzy bezpieczeństwem emocjonalnym a zdolnością do uczenia się. „*Stan emocjonalny, w jakim znajdujemy się, gdy się uczymy, jest zapamiętywany jako część tego, czego się uczymy i ma negatywny wpływ na naszą zdolność do przypomnienia sobie zdobytej wiedzy w późniejszym czasie*”⁸. Według amerykańskich badań tylko 75% uczniów przychodzących do szkoły może korzystać z lekcji, ma gotowość psychiczną i emocjonalną do uczenia się. Pozostałe 25% to uczniowie, którzy z bardzo różnych względów nie są w stanie aktywnie uczestniczyć w nauce. Te różne względy, to między innymi

trudności w uczeniu się, dysfunkcje, zaległości w nauce, kłótnia rodziców, nieprzespana noc z powodu płaczącego braciszka, atak alergii, itp. Na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO) gromadzonych i opracowywanych w Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej ok. 25 % uczniów w Polsce korzysta z rozmaitych form pomocy psychologiczno – pedagogicznej. Analiza tych danych pokazuje, że statystycznie, co czwarty uczeń potrzebuje jakiegoś wsparcia, niezbędnego do pozytywnego funkcjonowania w szkole. Nie wszyscy nauczyciele są przygotowani i chcą indywidualizować proces nauczania i oceniania. Zjawiska te mają ogromny wpływ na uzyskiwane wyniki, na kształtowanie poczucia własnej wartości (co uwarunkowuje w dużym stopniu sposób funkcjonowania w grupie rówieśniczej), ale też kształtuje postawy uczniów wobec szkoły i nauczycieli. Jednym z najważniejszych powodów agresji – jest frustracja potrzeb. Brak możliwości zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa i rozwoju w przypadku uczniów prowadzi do agresji i przemocy, a w przypadku nauczycieli do pogłębiającego się stresu i wypalenia zawodowego.

Postawy uczniów wobec szkoły

Stosunek do szkoły jako instytucji, a także do nauczycieli jest niezmiernie istotny dla rozwoju emocjonalnego i poznawczego ucznia.

Wśród najczęściej wymienianych wskaźników samopoczucia uczniów i postaw wobec szkoły wymienia się: poczucie związku ze społecznością szkolną, frekwencję, relacje pomiędzy nauczycielami a uczniami, a także poczucie wsparcia otrzymywanego ze strony nauczycieli. Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD/PISA z roku 2003⁹ pokazuje, że polscy uczniowie mają raczej negatywny stosunek do szkoły w porównaniu z uczniami z innych krajów szczególnie, jeśli chodzi o ocenę przydatności wiedzy szkolnej w dorosłym życiu i pracy. Aż 60 % uczniów w Polsce deklaruje słabe i bardzo słabe poczucie przynależności do szkoły. Podobne wyniki dotyczą frekwencji, a także subiektywnego odczuwania przez uczniów braku wsparcia ze strony nauczycieli – w tych wymiarach lokujemy się na ostatnich miejscach wśród krajów OECD.

Badania przeprowadzone przez CBOS potwierdzają zgodną z powszechnym odczuciem tezę, że wraz z przechodzeniem na wyższe szczeble edukacji, uczniowie coraz bardziej nudzą się na lekcjach, czują się coraz mniej doceniani, coraz gorzej czują się w szkole i coraz mniej lubią chodzić do szkoły. Pod koniec pierwszej klasy gimnazjum u ponad 20 % uczniów odnotowujemy:

- spadek aktywności i motywacji do nauki,
- spadek zainteresowań,
- **zachowania agresywne**,
- sięganie po substancje psychoaktywne,
- izolowanie się od rówieśników,
- wagary, porzucenie szkoły,
- inne zachowania dysfunkcyjne.

Klimat społeczny szkoły

Szkoła stanie się źródłem powstawania przemocy na jej terenie, jeżeli nie zadba o zbudowanie odpowiedniej atmosfery i poczucia przynależności uczniów do społeczności szkolnej.

Istotą bezpieczeństwa w szkole jest pozytywny klimat społeczny, relacje interpersonalne i warunki umożliwiające rozwój, zdrowie psychiczne, uczenie się. Szkoła stanowi system i oddziałuje nie tylko w wyniku indywidualnych interakcji pomiędzy uczniem – nauczycielem, czy w relacjach uczeń – uczeń. Oddziałuje również poprzez atmosferę i kulturę organizacyjną, zwaną czasem kulturą szkoły. Normy i wartości określające pożądane zachowania i wzory interakcji społecznych znajdują odzwierciedlenie w klimacie społecznym szkoły. W jaki sposób organizacja pracy szkoły, warunki fizyczne, ale przede wszystkim relacje interpersonalne i klimat społeczny szkoły mogą wpływać na poprawę bezpieczeństwa i stają się czynnikami chroniącymi przed agresją, patologiami, zachowaniami trudnymi? Odpowiedzi na te pytania udziela prof. Janusz Surzykiewicz w publikacji będącej analizą wyników badań „Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne”¹⁰. Zaproponowany model socjoekologiczny ujmuje zjawiska agresji i przemocy w szkole, nie tylko jako rezultat interakcji pomiędzy uczniami a nauczycielami, ale uwzględnia także wpływ środowiska rodzinnego, mediów i szkoły jako instytucji.

Profesor Surzykiewicz, odwołując się do badań, wymienia następujące czynniki mogące mieć wpływ na pojawienie się zagrożeń bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego w szkołach. W wymiarze fizycznym są to między innymi:

- niekorzystna lokalizacja szkoły,
- zaniedbane otoczenie,
- zniszczony, niesprawny sprzęt,
- wielkość szkoły, liczebność klas.

W wymiarze społecznym, czynniki mające wpływ na klimat i możliwość pojawiania się zachowań agresywnych, są następujące:

- bierna rola dyrektora,
- chaos organizacyjny,
- bezosobowe relacje nauczyciel – uczeń,
- brak przejrzystych oczekiwań i jasnych zasad dyscypliny,
- uczniowie pozbawieni wpływu na tworzenie szkoły i jej reguł,
- słaba komunikacja pomiędzy nauczycielami, uczniami i rodzicami,
- niskie kompetencje i morale uczniów i nauczycieli,
- brak oferty zajęć pozalekcyjnych.

Od nas samych zależy, jaki model szkoły wybieramy. Czy mamy gotowość do przekształcania szkoły tradycyjnej w szkołę bezpieczną, służącą zdrowiu, we wspólnotę uczącą się?

Zapewnienie pozytywnego społecznego klimatu i bezpieczeństwa w szkołach wymaga odejścia od szkoły skoncentrowanej na realizacji programu, przekazywaniu wiedzy, wychowaniu do posłuszeństwa – w kierunku szkoły zapewniającej wolność i odpowiedzialność, wsparcie

rozwoju ucznia oraz jego kompetencji do działania. Konieczna jest rezygnacja z procesu nauczania opartego na zewnętrznej kontroli, stosowaniu metod podających, rywalizacji, rankingach. Konieczne jest przejście w stronę nauczania umożliwiającego aktywny udział uczniów, współpracę i kształtowanie umiejętności oraz postaw, poprzez ocenianie indywidualnych osiągnięć uczniów, stosowanie metod aktywizujących, umiejętne zarządzanie klasą i budowanie więzi. Zapewnić to może nauczyciel wychodzący poza role wyłącznie dydaktyczne, w stronę nauczyciela – wychowawcy, refleksyjnego praktyka, który daje uczniom wsparcie i zrozumienie. Zapewnić to może nauczyciel wychodzący poza role wyłącznie dydaktyczne, w stronę nauczyciela pełniącego rolę wychowawcy, refleksyjnego praktyka, który daje uczniom wsparcie i zrozumienie.

Na podstawie wyników badań, profesor Surzykiewicz¹¹ wymienia następujące działania mające wpływ na kształtowanie pozytywnego społecznie klimatu szkoły:

- budowanie i rozwijanie wspólnoty w szkole oraz przeciwdziałanie procesom anomii,
- polepszanie komunikacji i współdziałania na terenie szkoły,
- unikanie konfliktów pomiędzy nauczycielem i uczniami oraz przeciwdziałanie procesom etykietowania,
- rozwój społecznych kompetencji uczniów i wzmacnianie prawidłowego poczucia własnej wartości,
- pomoc w zwiększaniu refleksji uczniów dotyczącej funkcjonowania w roli płciowej,
- wychowanie do krytycznego odbioru treści i przekazów medialnych,
- zadania integracyjne szkoły,
- współpraca z domem rodzinnym,
- kooperacja z lokalnym środowiskiem.

Relacje interpersonalne

Szkoła jest nie tylko placówką dydaktyczną, ale także miejscem gdzie dzieci i młodzi ludzie wchodzą w relacje interpersonalne, uczą się funkcjonować w związkach, nawiązywać przyjaźnie, funkcjonować w grupie.

Relacje interpersonalne w szkole mogą być źródłem wsparcia, wspomagać rozwój osobisty jednostek, kształtować postawy i zachowania społeczne. Relacje z rówieśnikami stanowią ważne źródło i podstawę do budowania prawidłowej samooceny, poczucia własnej wartości. Niepokój mogą budzić wyniki badania CBOS pokazujące, jakie cechy i postawy uczniów decydują o pozycji w grupie rówieśniczej. W kolejności wskazano są to: wygląd, atrakcyjność fizyczna (49% wskazań) siła i sprawność fizyczna (49% wskazań) oraz arogancja w stosunku do nauczycieli (46% wskazań)¹².

Budowanie w szkole dobrych relacji z dziećmi, rodzicami, współpracownikami jest podstawowym warunkiem skutecznego radzenia sobie z trudnymi i ryzykownymi zachowaniami uczniów – a przez to budowania bezpiecznej i przyjaznej szkoły.

Problemy i zagrożenia bezpieczeństwa, z jakimi borykają się dziś polskie szkoły dotyczą przede wszystkim złych relacji interpersonalnych, zwiększającej się bariery niezrozumienia

między nauczycielami i uczniami. W opinii uczniów najczęstsze przyczyny konfliktów między uczniami i nauczycielami to:

- niegrzeczne, niewłaściwe zachowania ucznia,
- niesprawiedliwa ocena,
- lekceważenie nauczyciela przez uczniów.

Pogorszenie dyscypliny, przemoc i agresja w relacjach rówieśniczych mogą być również efektem tzw. „wyścigu szczurów”, rywalizacji, układania rankingów według wyników nauczania, bez uwzględnienia czynników związanych ze zdrowiem psychicznym, emocjonalnym i fizycznym. Poczucie bezpieczeństwa i wspólnoty możliwe jest w tych klasach i szkołach, w których panują podmiotowe relacje, oparte na akceptacji, życzliwości i szacunku dla każdego człowieka.

Wsparcie ze strony nauczycieli

Coraz więcej uczniów ma problemy z nauką, potrzebuje wsparcia i pomocy w radzeniu sobie z trudnościami szkolnymi. Uczniowie, którzy nie otrzymują wsparcia i zachęty ze strony nauczycieli, są mniej skłonni do wykształcenia trwałej, zinternalizowanej motywacji i włączenia emocji do procesu poznawczego. Jak pokazują badania, „*wsparcie społeczne otrzymywane z trzech źródeł – od nauczycieli, innych uczniów w klasie i rodziców – zmniejsza ryzyko zachowań ryzykownych. (...) Wsparcie społeczne, szczególnie ze strony nauczycieli ma największe znaczenie w redukowaniu nadużywania picia alkoholu i używania marihuany lub haszyszu przez młodzież*”¹³. **Co to znaczy wspierający nauczyciel?** Zgodnie z wynikami badań w opinii uczniów: „*Wspierający nauczyciel to taki, który mnie dobrze zna i któremu na mnie zależy. Stawia wysokie wymagania, które są jasne i uczciwe. Jest sprawiedliwy*” (K.R. Wentzel – badania 1997 i 2001). Nauczyciele nie mają zazwyczaj świadomości, jak wielki wpływ mogą mieć na uczniów, jak często wyciągnięcie pomocnej dłoni, może uratować życie, pomóc w zejściu z ryzykownej ścieżki postępowania. Znane są przykłady „wciągnięcia” ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym do drużyny sportowej przez uważnego trenera, do grupy „oazowej” przez księdza, czy też zarażenia pasją przez nauczyciela. Warto czasem zostać chwilę dłużej w szkole i wysłuchać ucznia, który ma problemy. Aby było to możliwe, aby uczeń również sam poprosił o rozmowę czy pomoc – nauczyciel powinien:

- tworzyć podmiotowe relacje z uczniem,
- starać się poznać swoich uczniów, interesować się jakie jest ich otoczenie, problemy, przyjaciele,
- dawać sygnały, że interesuje się sprawami ucznia, zwracać na niego uwagę nie tylko wtedy gdy sprawia kłopoty,
- zachęcać uczniów aby w razie potrzeby zgłaszali się po pomoc.

Umiejętności społeczne i emocjonalne

Agresja i przemoc to rodzaj dysfunkcyjnych zachowań, będących często wynikiem braku lub nieznanności alternatywy.

Dlatego uczenie i ćwiczenie w szkole umiejętności społecznych, komunikacji, współpracy, rozwiązywania konfliktów i sporów w sposób pokojowy, radzenia sobie ze stresem, rozpoznawania własnych uczuć i potrzeb – jest tak bardzo ważne w budowaniu szkoły bezpiecznej i przyjaznej. Jak pokazuje przykład niektórych szkół amerykańskich (Aspy, Roebuck 1974) **okazywanie akceptacji, umiejętność aktywnego słuchania, wyrażanie przez nauczyciela swoich autentycznych uczuć, powstrzymanie się od udzielania rad i wszelkiego oceniania – wszystko to wpływa na rozwój poznawczy uczniów, a także na zmniejszenie słownej i fizycznej agresji**, powoduje również, że uczniowie są bardziej odpowiedzialni za swoje decyzje i czyny¹⁴.

Umiejętności psychologiczne, społeczne, emocjonalne, czasem zwane też „umiejętnościami życiowymi” lub „inteligencją emocjonalną”, to umiejętności współżycia w grupie społecznej, funkcjonowania w relacji z drugim człowiekiem a także świadomość własnych emocji, potrzeb i postaw. Z punktu widzenia osiągnięć edukacyjnych uczniów nie może być mowy o efektywnym nauczaniu i uczeniu się bez uwzględniania uwarunkowań psychologicznych, społecznych i emocjonalnych funkcjonowania uczniów w szkole, w grupie rówieśniczej. Współczesna szkoła, aby rzeczywiście przygotować do życia, powinna nie tylko rozwijać umysł, wzbogacać zasób wiedzy ucznia. W równym stopniu potrzebne jest wyposażenie uczniów w kompetencje pozwalające na dobre funkcjonowanie w społeczeństwie, umiejętność współpracy w grupie, komunikacji, podejmowania decyzji, nawiązywania więzi i przeżywania straty. Te i wiele innych umiejętności społeczno – emocjonalnych, nie tylko są niezbędne do dobrego funkcjonowania w życiu dorosłym, ale także do budowania dobrych, partnerskich i podmiotowych relacji z innymi.

Współpraca z rodzicami

Nie do przecenienia jest rola i miejsce rodziców w budowaniu szkoły bezpiecznej i przyjaznej. Partnerskie relacje z rodzicami budowane są poprzez:

- kontakty indywidualne (otwarta komunikacja, czas dla rodziców, dostępność nauczycieli),
- uznanie rodziców za najcenniejsze źródło informacji o dziecku,
- zaangażowanie w życie szkoły, udział w podejmowaniu decyzji; współpraca przy tworzeniu programu wychowawczego,
- miejsce w szkole dla rodziców (pokój, wydzielony fragment korytarza, stolik itp.),
- wspólne przedsięwzięcia dydaktyczne, okolicznościowe, rekreacyjne,
- wykorzystywanie informacji zwrotnej od rodziców (opinie, ankiety) do poprawy jakości pracy szkoły.

Każdy rodzic i wychowawca powinien sobie odpowiedzieć na pytania, co jest dla niego ważne w wychowaniu, czego pragnie dla swojego dziecka, jakim człowiekiem ma stać się ono w przyszłości? Niezależnie od tego, czy robimy to świadomie, czy też nie, nasze relacje z drugą osobą (również z dzieckiem) kształtujemy w oparciu o wartości, które wybieramy, które są dla nas najważniejsze, które ukierunkowują nas w życiu. „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” jest przykładem programu kształtującego umiejętności wychowawcze rodziców i nauczycieli. Uczy dialogu i takiego porozumiewania się z dzieckiem, które nie rani, nie manipuluje, buduje natomiast więzi i relacje oparte na wzajemnym szacunku i

zaufaniu. Dla dobrego funkcjonowania w szkole niezwykle ważny jest „kapitał” wyniesiony z domu. To rodzina jest pierwszym środowiskiem, w którym kształtują się nasze wartości, postawy, skąd otrzymujemy kierunkowskazy. Im lepiej uda nam się poznać rodzinę dziecka, jego zaplecze, zasoby i bazę, która go ukształtowała – tym większe są szanse na jego zrozumienie, wsparcie i zaspokojenie ważnych dla niego potrzeb. Na tym polega tworzenie warunków dla bezpieczeństwa i rozwoju – wychodzenie naprzeciw dziecku i jego rodzinie.

Podsumowanie

Szkoła bezpieczna – to szkoła przyjazna, w której zarówno nauczyciele jak i uczniowie czują się dobrze, osiągają sukcesy, mają możliwość zaspokojenia najważniejszych potrzeb. Warunkiem współpracy i dobrej atmosfery w szkole jest traktowanie ucznia, jako osoby, która ma prawo do szacunku, do wolności wyboru, uczenia się w ten sposób odpowiedzialności za podejmowane decyzje oraz za własne życie. Szkoła bezpieczna, sprzyja zdrowiu psychicznemu, służy rozwojowi osobistemu uczniów i rozwojowi zawodowemu nauczycieli. Otwarta komunikacja, współpraca w gronie pedagogicznym, a także możliwość osiągania sukcesów i czerpania satysfakcji z nauczania, wszystko to zapobiega wypaleniu zawodowemu nauczycieli. Wychodząc z powyższych założeń, bardzo ważne staje się przygotowanie kadr do realizacji w szkołach programów edukacyjnych, nastawionych na budowanie klimatu bezpieczeństwa i zaufania. Konieczne jest udzielenie nauczycielom wsparcia, kształcenie ich kompetencji profilaktyczno – wychowawczych oraz wyposażanie w umiejętności radzenia sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym.

Reasumując, można powiedzieć, że przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego – **wymaga budowania porozumienia, tworzenia wspólnoty szkolnej.** *„Wspólnota uczących się jest organizmem demokratycznym, w którym kładzie się nacisk na pomaganie uczniom w zaspokojeniu ich osobistych potrzeb, poprzez działania i obowiązki społeczne. (...) Struktury biurokratyczne, które kierują nauką w tradycyjnej szkole, są eliminowane na rzecz wspierania autonomii uczniów oraz odpowiedzialnego podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów. (...) Wspólnota jest silna, a relacje w niej są zdrowe, jeżeli jej członkowie pomagają sobie nawzajem w zaspakajaniu osobistych potrzeb i pragnień.”*¹⁵ Jak pisze Krzysztof Wojcieszek *„(...) podstawą wspólnoty są nieemocjonalne relacje osobowe. (...) nie da się wspólnoty zbudować bez odwołania się do rozumności i wolności człowieka, również dziecka, ucznia”*¹⁶. **Porozumienie, współpraca, zakorzenienie w tradycji i w środowisku lokalnym, budowanie relacji w oparciu o wzajemny szacunek – wszystko to tworzy fundamenty szkoły bezpiecznej, przyjaznej, zapewniającej zdrowie fizyczne i psychiczne.**

Bibliografia:

- 1) K. Ostrowska, J. Surzykiewicz, Zachowania agresywne w szkole. Badania porównawcze 1997 i 2003 Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej, Warszawa 2005.
- 2) Przemoc w szkole. Raport z badań. Centrum Badań Opinii Społecznej Warszawa, marzec 2006.
- 3) Tamże s. 51.
- 4) Tamże s. 63.

- 5) J. Szymańska, Dyscyplina czy budowanie przyjaznego klimatu? *Remedium* nr 8/2005
- 6) J. Czesław Czabała, Instytut Psychiatrii i Neurologii za B.J. Sadock, V.A. Sadock. *Comprehensive textbook of psychiatry* Lippincott W&W.
- 7) Więcej na temat programu „Porozumienie w szkole” opartego na metodzie NVC/PBP na stronie <http://www.cmppp.edu.pl/>
- 8) S. Hurt V.K. Hudson, *Empatyczna klasa. Relacje, które pomagają w nauce.* Wydawnictwo CMPPP, Warszawa 2006.
- 9) Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD/PISA Wyniki badania 2003 w Polsce, MENiS.
- 10) J. Surzykiewicz, *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne.* CMPPP Warszawa 2000.
- 11) Tamże.
- 12) *Przemoc w szkole. Raport z badań CBOS, Warszawa, marzec 2006.*
- 13) A. Małkowska, *Środowisko psychospołeczne szkoły. Wyniki badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży w Polsce i innych krajach (HBSC).* Zakład Medycyny Szkolnej Instytutu Matki i Dziecka, Warszawa.
- 14) J. Danielewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia, WSiP, Warszawa 2002*
- 15) C. H. Edwards , *Dyscyplina i kierowanie klasą, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.*
- 16) K. A. Wojcieszek, *Którędy do bezpiecznej szkoły? Remedium nr 6 (172) czerwiec 2007.*